

HLASOVÁ VÝCHOVA – KULTURA SLOVNÍHO PROJEVU

Učitel je tzv. hlasovým profesionálem ve dvou směrech: ve výkonu svého povolání je závislý na zdravém fungování hlasu (zároveň jej vystavuje dlouhodobé zátěži) a jednak vychovává své žáky k tzv. kultivovanému zpěvnímu i mluvnímu projevu v hudebních ale např. také v jazykových nebo literárních lekcích. V obou souvislostech nahlížíme na hlasovou kulturu jako na významnou součást budování kultury vystupování, kultury osobnosti. Ve veřejnosti – i učitelské - však panuje všeobecně nízké povědomí o důležitosti pozornosti, kterou je třeba věnovat péči o správné fungování hlasu; míra této důležitosti stoupá úměrně s rostoucím počtem let strávených v učitelské profesi. Následující řádky nemají ambici vyčerpávajícího metodického návodu, chtějí spíše povzbudit probuzení zájmu o hlasovou problematiku či inspirovat k úvahám (či v lepším případě i k diskusím) na uvedená témata. Dalším cílem je pomoci budoucím či začínajícím učitelům při nalézání základní teoretické orientace v pojmech metodiky hlasové výchovy a zejména při jejich aplikaci v praktických cvičeních, která sice podporují v prvním plánu pěvecké dovednosti, ale stejně dobře mohou posloužit k podpoře fyziologicky uvolněné techniky mluvní. Naší snahou je popsat souhrn dovedností sdružených v pojmu „kultivovaný zpěv“ či „kultivovaná mluva“. Text je členěn do odstavců podle tzv. „studijních úkolů“ (termín zavedla B. Chládková – emeritní profesorka brněnské konzervatoře a někdejší hlasová poradkyně mnoha pěveckých sborů doma i v zahraničí), které představují zároveň vybrané možnosti řešení častých problémů, které se vyskytují v hlasových projevech dětí i dospělých. V samotném úvodu považujeme za vhodné zmínit se o některých relevantních skutečnostech či souvislostech anatomicko - fyziologického charakteru. Při plném vědomí absence náznaků aspirací na lékařskou přesnost volíme jednoduché a přístupné formulace, které současně anticipují aplikování postupů při práci s dětmi.

HLASOVÉ ÚSTROJÍ

Hlas vzniká chvěním vzduchového sloupce nad hlasivkami, které jsou napjaty od chrupavky štítné vodorovně směrem dozadu. Jejich hmota je tvořena vazy hlasovými, svalstvem a sliznicí; hlasivky mají elastickou schopnost, mohou se od sebe oddalovat a přibližovat. Při dýchání jsou volně oddáleny ve tvaru písmene V. Při zpěvu se po nádechu přiblíží - semknou, hlasová štěrbina se uzavře a pod hlasivkami roste tlak vzduchu. Jakmile tento tlak dostatečně vzroste, výdechový proud oddálí na malý časový zlomek hlasové vazy, část vzduchu unikne, tlak se sníží a hlasivky se opět pružně uzavrou. Vzniká periodické chvění, které je zdrojem zvuku – tónu.

MLUVIDLA

Hlasové chvění se rozšiřuje do prostoru nad i pod hlasivky, využívá rezonančních možností hrudníku a hlavy a pohyblivými částmi artikulačního ústrojí je zvuk formován do podoby konkrétních hlásek. Artikulačními orgány jsou tedy: jazyk, tvrdé a měkké patro, zuby, rty. Jedním z cílů hlasové výchovy je uvědoměle kontrolovaná účast mluvidel při ovlivňování zvukových vlastností zpěvního (mluvního) hlasu a srozumitelnosti interpretovaného textu.

PĚVECKÝ POSTOJ

a jeho význam pro výsledný umělecký dojem hlasové produkce nebývá vždy doceňován. Kontrolovaný uvolněný postoj s vahou rozloženou na obě nohy je nezbytný pro zajištění tzv. symetrického napětí svalstva trupu jako podmínky pro uvolněné dýchání, uvolněné tvoření tónu, uvolněnou výslovnost vokálů apod. Přirozená míra kontrolované uvolněnosti je tedy jedním ze základních kritérií hodnocení kvality pěveckého projevu, jako činnosti v tomto ohledu do jisté míry srovnatelné s jinými pohybovými dovednostmi (např. sportovními). I z estetických důvodů (způsob postoje před publikem je součástí již zmíněné všeobecné kultury vystupování a kultury osobnosti vůbec) věnujme pozornost tomu, jak zpěvák nebo řečník při svém výkonu stojí. Z pohledu různosti žánrů a stylizovaných interpretačních situací je samozřejmě možno připustit řadu alternativních ležérností, snažme se však pamatovat na zachování shora uvedených technických parametrů přirozenosti a uvolněnosti.

DÝCHÁNÍ

Výdechový proud je základním zdrojem energie, která je zapotřebí k fonaci, tedy uvedení hlasového ústrojí do tzv. fonační, funkční fáze. Abychom otevřeli možnost kontrolovat dýchací cyklus a tím zprostředkovaně i kvalitu pěveckého tónu, je prospěšné si uvědomit některé skutečnosti:

- při dýchání jsou plíce pasivním orgánem ovládaným dýchacími svaly, z nichž některé lze ovládat vůlí: tím je umožněno vůlí regulovat rychlost a intenzitu dýchání. Fyziologickým faktorem ovlivňujícím dýchací cyklus je potřeba organismu okysličovat krev. Při souvislém pěveckém nebo mluvním projevu je však rytmus dýchání významněji podřízen vnitřnímu členění interpretovaného textu a délce frází; průběh cyklu je tedy opačný oproti klidovému stavu:

v klidu: nádech - výdech - klid - nový nádech vyvolaný novou potřebou kyslíku

při hlasovém projevu: nádech – pomalý, dlouhý výdech, při kterém spotřebováváme vzduch k fonaci – nový, pokud možno rychlý nádech na vhodném místě v reprodukováném textu

Abychom si vytvořili dostatečný prostor k hospodaření s délkou frází a zároveň nenarušili přirozenou funkci dýchání, je nutné preferovat při pěveckém projevu užívání tzv. bráničního dechu, kdy se celé plíce naplňují dostatečnou zásobou vzduchu. Jednoduchým cvičením k tzv. inervaci bránice - uvědomění si pohybu bránice prostřednictvím pocitů spojených s aktivitou ostatních dýchacích svalů - je cvičení s pracovním názvem „udýchaný pejsek“: fixujeme artikulační pozici nosovky (v češtině výslovnost souhlásky - N - ve slovech banka, Hanka, peněženka), kdy je uzavřena možnost dýchat ústy a zvednutý kořen jazyka umožňuje pouze dýchání nosem. Při zachování popsaného postavení mluvidel provádíme hluboké nádechy a výdechy. Obtížnější průchodnost dýchacích cest aktivizuje bránici a břišní stěnu jako nejmocnější dýchací svaly. Cílem při provozování tohoto cvičení je postupný růst objemu vyměňovaného vzduchu a zrychlování frekvence nádechů a výdechů. Osvojení tohoto cvičení vytváří možnost využít plně kapacitu plic při nádechu na počátku zpěvu a také možnost rychlého doplňování dechu mezi frázemi, kdy, zvláště ve skladbách s rychlejším tempem, nebývá k uskutečnění dostatečného nádechu mnoho času. Důležitou dovedností je navození pocitu tzv. „zadržného nádechu“ prostřednictvím cvičení, při kterém po hlubokém bráničním

nádechu vypouštíme vzduch během dlouhé výslovnosti hlásky -S- s několikerým zastavením tohoto „syčení“. Při přerušení sykotu zachováváme artikulační pozici (nezavíráme ústa) a dlouhá realizace sykavky je přerušena pouze zadržením (ná)dechu. Tento „hmat“ (okamžik přerušného syčení) je zároveň výchozí pozicí pro nasazení tónu a odpovídá fázi „klidu“ v obvyklém schématu popisujícím průběh pěveckého dýchání:

NÁDECH - KLID / ZADRŽENÍ / - VÝDECH

Obě uvedená cvičení jsou zároveň průpravou ke zpěvu s tzv. dechovou oporou, tedy kontrolované závislosti intenzity výdechového proudu a síly a intonované výšky tónu. K vytváření pocitu zpěvu s tzv. dechovou oporou poslouží později cvičení, která pracují s tzv. dechovými impulzy (srovnatelnými s krátkými prudkými výdechy užívanými např. ke sfouknutí plamínku svíčky), kterým bychom mohli v hudební terminologii přiřadit označení akcenty, zpívanými opakovaně na jednom nebo postupně na více tónech. Mezi jednotlivými akcenty je třeba zachovat slabé hlavové znění, abychom neopustili představu legátové souvislosti cvičení jako celku. Podobnou funkci plní také cvičení s tzv. staccaty zpívanými v různých melodických obměnách.

Uvedené dechové dovednosti nemusí mít pro dnešní veskrze civilní výraz uplatňovaný nejen v populární hudbě vždy rozhodující význam pro celkovou výslednou kvalitu pěveckého projevu. Nepochybně však zásadně podporují volné tvoření tónů, čistou intonaci, vyrovnané znění vokálů, budování hlasového rozsahu a významně rozšiřují škálu možností pěveckého výrazu.

K problémům pěveckého dýchání patří samozřejmě také správné umístění nádechů v písničkách. Členění pěvecké linky na fráze (platí to pochopitelně i pro mluvní projev) vychází obvykle z obsahových souvislostí a respektování textově i hudebně logických úseků, ale musí brát v úvahu také dechové možnosti odpovídající věku a individuálním schopnostem interpreta. I tato souvislost necht' je brána v úvahu při volbě repertoáru.

VÝSLOVNOST SAMOHLÁSEK

Samohlásky jsou vlastním nositelem hudebních kvalit zpívaného textu, proto mají v pěvecké výchově výsadní postavení. Paralelně jsou v mluveném projevu nositelem intonace jako jednoho z významotvorných prvků. Z pohledu fonetiky /lingvistické disciplíny o zvukových vlastnostech jazyka/ jsou rozhodující dvě skutečnosti:

1. některé samohlásky se vyslovují více vpředu, jiné více vzadu
 2. některé samohlásky se vyslovují s více otevřenými ústy, jiné více zavřeně
- Představu o těchto dvou kvalitách vokálů získáme z této jednoduché tabulky:

/otevřené/		A	
		O	E
/zavřené/	U		I
	/ zadní/		/přední/

Pro kvalitu pěvecké produkce je důležité vytvořit tzv. neutralizované znění samohlásek - tedy vyrovnaní zvukových rozdílů jednotlivých samohlásek, ovšem při zachování srozumitelnosti.

Nejobvyklejším problémem bývá deformovaná (příliš úzká v Brně a na východě Moravy nebo otevřenější směrem na západ) výslovnost vokálu -E-, nestejná míra otevřenosti -A-, málo znělá realizace zadního -U-. Osvědčený postup sestavování hlasových cvičení vychází ze spojování dětmi nejpřirozeněji a zároveň zněle vyslovované samohlásky s ostatními vokály, nejlépe ve spojení s některou přední souhláskou, tedy např. **NO-NE, NA-NE, VO-VE, VA-VE**, eventuálně vytváření delších konstrukcí kombinujících slabiky s více vokály, do kterých je uprostřed zařazena slabika „problematická“ – např. „**NY-NE-NO-NA**“, „**NA-NO-NY NA**“, „**NO-NE-NA-NE**“. V těchto řadách lze využít i další souhlásky, např. M, V, J.) Rozhodujícím vodítkem pro sestavení cvičení bývá zmíněná individuální artikulační dispozice žáka a nalezení zvukově nejvýhodnější slabiky.

Neméně důležitým úkolem hlasového pedagoga je péče o dostatečnou kvantitu výslovnosti dlouhých samohlásek. (Kvantita označuje v jazyce obecně délku samohlásek). Pečlivě vyslovená délka je důležitá nejenom pro jednoznačnou srozumitelnost obsahu zpívaného i mluveného textu, ale v pěveckém vyučování je jednou ze základních představ, skrze které přibližujeme žákům obsah hudebního pojmu legáto - vázaně. Legátový zpěv, v souvislosti s dynamickým průběhem pěveckých frází nazývaný někdy také kantiléna, je potom jedním z dalších základních parametrů kvality pěveckého projevu. (Viz dále.) Podobnou pozornost vyžaduje péče o výslovnost dvojhlásek OU, AU, jejíž nedokonalost evokuje nářeční varianty moravské (*fóká, móka, s dlóhó róró*) nebo mlží srozumitelnost textu.

Zvuková realizace systému hierarchie přízvučných a nepřízvučných slabik je základem tzv. frázování. Zde uveďme i poznámku o možnostech tzv. rytmické licence ve prospěch přirozeného rytmu jazyka. Dokonale matematicky přesná realizace notového zápisu nemusí vždy ve vokální hudbě působit přirozeně, myšlenku lze formulovat i opačně - deklamací textu vycházející z přirozeného rytmu jazyka nelze vždy zachytit přesně notovým zápisem. Nebraňme se tedy, s citem pro žánry, jakémusi volnějším swingovanému interpretačnímu přístupu, který je ostatně běžný např. ve filmové hudbě a v populárních muzikálových melodiích, které se staly přirozenou školní repertoárovou kapitolou.

VÝSLOVNOST SOUHLÁSEK

Souhlásky rozděluje fonetika podle místa a způsobu výslovnosti. Hlasová pedagogika využívá ve svých cvičeních zpravidla souhlásek vyslovovaných s pomocí rtů a zubů nebo přiblížením jazyka k hornímu patru za horními zuby (M, B, V, F, N, J). Pečlivá výslovnost uvedených hlásek je provázána koncentrací zvuku v blízkosti předních horních zubů, případně okolních kostních partií. Při pečlivé výslovnosti se zvuková energie souhlásek přenáší i do výslovnosti samohlásek a podporuje jejich znělost. Uplatnění tohoto principu vede k využití rezonančního potenciálu a k vytvoření přirozené znělosti hlasu. Výsledný dojem kvalitního přednesu zpívaného textu je dán rozhodující měrou srozumitelností, kterou ovlivňuje právě pečlivá výslovnost souhlásek. Na rozdíl od zpívání, kdy tempo přednesu je určeno hudební složkou, při mluveném projevu je často patrná (nejen u dětí) tendence k rychlosti, která může srozumitelnost omezovat. Eliminujeme-li na počátku základní výslovnostní nedokonalosti (v případě potřeby je nutno spolupracovat s logopedem), můžeme při práci s dětmi zařazovat tzv. jazykolamy - cvičení k prohloubení artikulační dokonalosti a hbitosti. Smyslem těchto cvičení je mimo vlastní zvládnutí konkrétních artikulačně obtížných shluků souhlásek (případně i ve větší rychlosti, která ovšem není primárním cílem) navození obecně platného pocitu profesionální míry kontroly nad činností mluvidel. Dostatečnost této kontroly je zajištěna subjektivním pocitem přehnané dokonalosti. Teprve tato vnitřní představa nadbytečné míry pečlivosti je zárukou dostatečné srozumitelnosti pro posluchače, zvláště ve větších prostorách.

Uvádíme některé příklady artikulačních cvičení: kombinace slov se nacvičí nejprve volným tempem, při opakování se mohou zrychlovat.

dočten - dotčen, Jenda - jedna, Jirka - jikra, kulka - kukla, menší - mešní, epos - Aesop
mělká - měkla, myrta - mitra, nelži - nežli, oves - osev, pukla - půlka, Tonča - točna
varta - vatra, věční - věncí, větší - věští, zařve - zavře, datle - delta, Budha - hudba,
lesník - snílek, novodobé bodování - novodobé budování
dimethylaminophenyldimethylisopyrazolonum

Cvičení k doslovení závěrečných souhlásek:

- byt, hlad, lid, klid, plet, slet
- huť, chuť, nit', svit', zed'
- síň, skříň, Plzeň, výheň
- den, blín, slon, mlýn, klín, cín
- fagot, výlet, jáсот, loket, účet

HLASOVÝ ROZSAH

Většina hlasových dovedností je na počátku předurčena (a může být později i omezena) individuálními vstupními dispozicemi žáka. Přestože tato skutečnost platí v plné míře i pro hlasový rozsah, je možné s vědomím existence individuálních odlišností stanovit jakési průměrné rozmezí dětského hlasového rozsahu, které umístíme v tónové soustavě do polohy jednočárkované oktávy pro děti tzv. mladšího školního věku. S přibývajícím věkem a v závislosti na míře a způsobu školení se rozsah zvětšuje oběma směry. Hlasová cvičení k rozšíření rozsahu nahoru by měla využívat hlavový rejstřík (viz níže), otevřených vokálů (napětí hlasivek se mění s výškou tónu ale i s výslovností jednotlivých vokálů) a měla by být provozována pouze s vědomím zachování přirozené uvolněnosti při zpěvu. Neplatí tedy rozhodně, že kdo zpívá výše a silněji je lepším zpěvákem.

HLASOVÉ REJSTRÍKY

Vývoj neklasických hudebních žánrů směřoval v dlouhodobém pohledu - v souladu s preferencí civilního přístupu k interpretaci - k postupné eliminaci využívání tzv. hlavového rejstříku. Obdobný trend je možno sledovat např. ve vývoji filmového a zvláště televizního herectví. Hlasová pedagogika považuje pro tradiční, ale i pro tzv. populární repertoár návrat k používání hlavového rejstříku při zpěvu dětí za žádoucí, a to zvláště pro jeho menší namáhavost pro hlasové ústrojí a pro jeho bohatší výrazové možnosti. Převažující většina dětí školního věku nalézá ve svém hlase hlavový rejstřík při zpěvu nejjednodušších písniček začínajících sestupnou malou tercií, tvořenou 5. a 3. stupněm v durové tónině (Skákal pes, To je zlaté posvícení, Rybička malička, Přijel cirkus na náměstí a další) nebo ve cvičeních, která tento interval využívají. Uvedené písně i cvičení doporučujeme zpívat ve vyšších polohách přirozeného dětského rozsahu - tedy v tóninách Es dur, F dur, G dur - na slabiky JU, NU, MU, KU. Objevení či nalezení tohoto jemného způsobu tvoření tónů je vhodné postupně fixovat pomocí brumenda - tedy zpěvu se zavřenými ústy. Důležité při brumendu je dbát na

uvolnění dolní čelisti kontrolované prostřednictvím vědomé mezery mezi dolními a horními zuby. Při prvním dojmu bývá tento způsob zpěvu dětmi vnímán a označován jako méně znělý, méně nosný, méně dokonalý; při pravidelném provozování popsaných cvičení spolu se zapojením dechové opory získává postupně i tento rejstřík na barevnosti a otevírá nové možnosti k rozšíření hlasového rozsahu.

HLASOVÉ ZAČÁTKY

Nasazení tónu je nutno věnovat velkou pozornost, neboť trvalé nedokonalosti mohou mít nepříznivý vliv na zdravý vývoj dětského hlasového ústrojí. V literatuře jsou uváděny tři způsoby, jak uvést hlasové ústrojí do tzv. fonační fáze:

1. - tvrdé nasazení - pevně sevřená hlasová štěrbina je výbušně rozevřena tlakem výdechového proudu. Tuto situaci lze vzdáleně přirovnat k násilně oddělované výslovnosti slov končících a začínajících samohláskou pomocí tzv. rázu
2. - měkké nasazení - správný způsob počátku fonace, kdy proud vzduchu rozkmitá hlasivky bez nárazu, postupně, od okrajů, vycházející z již uvedeného pocitu zadržného nádechu (viz dechová cvičení)
3. - dyšné nasazení - dech zpočátku prochází pootevřenou hlasovou štěrbinou, začátek fonace je neohraničený

Pokud u dětí pozorujeme trvalejší příznaky nečistého znění hlasu - tzv. šelest - a pokud provozování dechových a hlasových cvičení nenaznačuje zlepšení stavu, je dobré vyhledat konzultaci u lékaře foniatrického oddělení.

UVOLŇOVÁNÍ DOLNÍ ČELISTI

Tzv. volná brada je pro řadu dětí na počátku jejich setkávání s hlasovou výchovou obtížně dosažitelným cílem. Získání vyklenutého prostoru ústní dutiny pomocí uvolněné spuštěné brady je nezbytné k dosažení přirozeně „zakulacené“ výslovnosti otevřenějších vokálů (O a A) ale i k vyrovnání zvukové kvality vokálů ostatních. K uvolnění pohybu čelistního kloubu postačí zpravidla cvičení sestavená ze slabik MA, NA, VA, JA, případně i RA, BA, zpívaná v rychlejším tempu na dobře zapamatovatelné melodii využívající opět sestupnou malou tercii. Fixování dostatečné míry uvolnění vyžaduje většinou delší časový prostor. Pozor však na přílišné otevírání úst, které může ohrozit tzv. přední znění neboli způsobit odpojení tzv. obličejové rezonance: lidově řečeno „tón zapadne do krku“. Podle individuálních okolností je nutno nalézt rovnováhu mezi uvolněností úst a zachováním principu předního znění popsaného v kapitole o výslovnosti souhlásek.

KANTILÉNA - PĚVECKÉ LEGÁTO

Neodmyslitelným parametrem dokonalosti pěveckého projevu je plynulé spojování jednotlivých tónů a dlouze vyslovených slabik, které společně s uplatněním zesílení a zeslabení v průběhu pěveckých frází vytváří tzv. pěvecký tah - pěvecké legáto. (Tento interpretační způsob je společný všem tzv. melodickým nástrojům.) K nácvičku zpěvu s pocitem této „kantilénové“ kvality je nutné učit děti základnímu analytickému přístupu ke

zpívané skladbě tak, aby byly schopny určit začátky, vrcholy a konce jednotlivých frází a podle toho se snažily hospodařit s dechem a s dynamickou hladinou. Totéž platí i pro přípravu projevu mluveného. Pro vytváření představy legáta jako poměrně abstraktního pojmu pomůže vyvolávání různých (i nehudebních) konkrétních představ: dlouhé plynulé kroky při tanci, představa všech samohlásek v textu jako dlouhých (cvičně můžeme v notovém zápisu doplnit v textu skutečné čárky nad samohlásky) apod. Je samozřejmé, že existují i skladby, pro které tento způsob interpretace není nezbytný ani vhodný: tzv. rytmický zpěv je dětem vlastní a i v těchto případech bychom měli dbát na alespoň základní míru kontinuity průběhu pěvecké linky vyjádřenou plynulým vývojem dynamiky.

PĚVECKÝ VÝRAZ

Všechny uvedené technické dovednosti nejsou samoúčelné, ale měly by být využívány ve prospěch vyjádření náladových rozdílů mezi smutkem a radostí, láskou a steskem a všech dalších výrazových poloh, jako základních kvalit hudebního nebo literárního díla. Každá báseň, próza i každá hudební skladba (a pro vokální hudbu to platí o to více, že hudební složka skladby vždy koresponduje s konkrétním obsahem textu) je nositelem nálady, emocionálního bohatství a snahou interpreta by mělo být nejprve autora pochopit a poté svým přínosem jeho sdělení umocnit, svým interpretačním vkladem je dotvořit. Nezapomínejme tedy na výrazovou stránku pěveckých výkonů dětí.

PRÁCE S MIKROFONEM

Pokrok v modernizaci hudebně technického vybavení škol přináší častější možnost využití ozvučení dětských hlasových produkcí. Zpěv či mluvení „na mikrofon“ přináší dětem pocit blízkosti obdivovanému světu „šoubyznyusu“ a patří jistě k moderní škole. Vězme však také, že mikrofon je s trochou nadsázky, podobně jako oheň ve známém přísloví, dobrým sluhou ale špatným pánem. Jinými slovy: elektronické zpracování a zesílení pěveckého hlasu může podpořit všechny dovednosti a tomu, kdo vládne svým hlasem, nabízí velké možnosti k umocnění např. dynamických rozdílů nebo výrazové stránky jeho zpěvu. Zároveň mikrofon klade na zpěváka nemalé nároky na rytmickou a hlavně intonační přesnost, dokonale vyrovnanou výslovnost všech hlásek, vyrovnané uvolněné znění v celém hlasovém rozsahu, neboť každou - i malou - nepřesnost nekompromisně zvýrazní. Proto nezbývá, než mladým zpěvákům doporučit nejprve praktické zvládnutí alespoň základních dovedností i zpěvem bez mikrofonu. Při využití amplifikace je lépe udržet určitou alespoň minimální vzdálenost mikrofonu od úst, tak, aby bylo snímáno přirozené znění hlasu s využitím fyziologických možností rezonance. V případě tzv. kontaktní práce s mikrofonem je omezena a případně i vyloučena možnost rozvoje hlasových schopností, přirozená znělost hlasu může být potlačována.

VOLBA REPERTOÁRU

uplatňuje více hledisek. Tradičně využívané a rozvoji hlasu jednoznačně a nezpochybnitelně prospěšné lidové písně se někdy dostávají zvolna do obsahové izolace a je třeba obratného motivačního úsilí učitelů k jejich udržení v repertoáru hudební výchovy. Dnešní děti rychleji pronikají do problémů světa dospělých a proto i mnohé umělé tzv. dětské písničky minulých let připadají dětem příliš „malé“ nebo málo „dospělé“. Mediální vliv na

vytváření dětského vkusu je nezpochybnitelný, a je jistě dobře, že i tzv. populární hudba nabízí možnosti k nalézání vhodného repertoáru (J. Uhlíř, Z. Svěrák, J. Vodňanský, P. Skoumal, J. Burian, J. Dědeček, K. Plíhal, J. Nohavica a d.). Knižní trh je těmto snahám příznivě nakloněn a aktivnímu zájemci předkládá bohatou možnost výběru notového materiálu. I v novějších učebnicích hudební výchovy lze nalézt časem prověřené písničky minulých let. Tyto poznámky směřují k jednomu: hledejme hudební i obsahové hodnoty odpovídající dětskému chápání (jenom tak můžeme připravit dětem příležitost vyjádřit obsahově a emocionálně plnohodnotné sdělení) a nepodléhejme slepě krátkodobým módním vlnám. (Skladby, které snadno získaly velký úspěch, odpovídaly často hudebně vyjadřovací úrovni dětí předškolního věku, zatímco texty řešily (?) problémy dospělých (Hrobař, Sex je náš, Mašinka apod.). Neopominutelným hlediskem repertoárové volby je technická náročnost pěveckého partu, kterou určuje tónový rozsah a hlasová poloha, délka a průběh jednotlivých frází. Určujícím měřítkem by měla být přirozenost a uvolněnost tvoření tónu v průběhu celé skladby. Nezanedbatelným hlediskem jsou také dramaturgické souvislosti vystoupení, které lze snad téměř vždy skloubit s momentálními schopnostmi žáků vyplývajícími z právě probíhající fáze školení.

FUNKCE ROZEZPÍVÁNÍ

Sestavy hlasových cvičení vedou k vytváření dovedností označovaných souhrnně jako kultivovaný zpěv. Pravidelně opakované rozezpívání a uplatňování technických zásad při studiu repertoáru vytváří z těchto dovedností návyky, které teprve v dlouhodobějších časových horizontech mají trvalejší pozitivní vliv na rozvoj hlasových funkcí. Smyslem rozezpívání je přirozeně i funkce rozcvičovací - postupné zatěžování a rozehrívání připravuje hlasové ústrojí na postupně přicházející větší námahu, kterou přinášejí hodiny hlasové výchovy, zkoušky ve sboru či dramatickém kroužku apod. Pravidelností se buduje potřebná odolnost a otužilost. Během rozezpívání si děti (ale i dospělí zpěváci) připomenou samozřejmě také obecné hudební souvislosti, se kterými by měl počítat při své práci každý interpret (intonace, rytmická přesnost, představa tempa, výrazu, zvukové souvislosti s doprovodnými nástroji, ostatními hlasy apod.)

HLASOVÁ HYGIENA

Znalost a praktické uplatňování základního souhrnu provozních i preventivních zásad provádějících pravidelné zpívání patří neodmyslitelně k hlasové pedagogice i pěvecké praxi. Nejde jen o tradičně uváděné a samozřejmě také prospěšné zásady typu nezpívat v zakouřených místnostech a prašném prostředí (to snad dnes dětem ani nehrozí), dodržovat zásady správné životosprávy či zajistit dostatek spánku apod., jako spíše o schopnost přizpůsobit kvantitu i kvalitu hlasové zátěže možnostem dětského hlasu a konkrétním podmínkám a požadavkům. Bývá to problém na hudebních soustředěních a táborech, kdy má pedagog děti k dispozici prakticky neomezené množství času. Organizace pracovního režimu by měla pamatovat také na preventivní předcházení prudkým změnám teplot (např. plánovaný čas na aklimatizaci před zkouškou nebo koncertem v letním i zimním období, předcházení konzumace nejen studených nápojů v létě, ale i horkých nápojů v zimě v časové blízkosti hlasové produkce). Uplatněním těchto pravidel omezíme nebo vyloučíme obranné reakce organismu. Jejich projevem je překrvení sliznic v okolí hlasivek (případně i hlasivek samotných), které komplikuje hlasové funkce. Pravidelnost a přiměřený způsob rozezpívání

slouží nejen k rozvoji kvality hlasových schopností, ale podporuje také výkonnost a odolnost hlasového ústrojí. Z hlediska širších výchovných souvislostí je jistě pravidelnost i systematickosti provozování všech uváděných činností a zásad, stejně jako vytváření pocitu odpovědnosti vůči ostatním kolegům hudebníkům, prospěšná při vytváření tzv. pracovních návyků v nejširším slova smyslu.

ZÁVĚREM

Při mnoha příležitostech slyšíme nářky nad upadajícím zájmem dětí o zpěv a hudbu vůbec. Předložme několik argumentů pro optimističtější pohled: hudební zájmy dětí nemizí, ale přesouvají se vlivem mnoha okolností (i nehudebního charakteru) k jiným žánrům či k novému obsahu. Na mnoha školách všech stupňů a typů fungují sbory pravidelně vystupující na veřejnosti, pracují muzikálové hudebně dramatické soubory, alternativní divadla, jsou pořádány festivaly, přehlídky, soutěže. Podporujme i v budoucnosti potenciální zájem dětí vstřícným přístupem a pochopením pro objekty jejich obdivu bez omezení na žánry. Vneseme-li do komunikace přátelskou otevřenost, zbývá jen malý krůček k postupnému pootevření dveří k rozšiřování dětského posluchačského obzoru, ovlivňování hodnotících stanovisek, vytváření vnímatelského vkusu a samozřejmě také podpoře a rozvíjení tvůrčích snah a dovedností. Přispějme tak k zachování aktivního zájmu společnosti o kultivovanou kulturu.